

Wstęp

W zamyśle autorów niniejsze opracowanie powinno służyć dwóm podstawowym celom dydaktycznym – nabywaniu i utrwalaniu wiedzy z zakresu gramatyki historycznej języka polskiego. Traktujemy je jako uzupełnienie naszego podręcznika, w którym zawarliśmy kurs tego przedmiotu, najczęściej realizowany na studiach polonistycznych – por. Krystyna Długosz-Kurczabowa, Stanisław Dubisz, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006 (zob. także wydanie poprzednie – Warszawa 2001).

Podręcznik w obecnej wersji zawiera wykład zagadnień teoretycznych ujętych w siedmiu częściach tematycznych: 1. *Pochodzenie języka polskiego*; 2. *Fonetyka i fonologia języka polskiego – rozwój historyczny*; 3. *Fleksja imienna*; 4. *Fleksja werbalna*; 5. *Słowotwórstwo*; 6. *Składnia w epoce przedpolskiej i polszczyzny przedpiśmiennej*; 7. *Składniowo-stylistyczny rozwój literackiej polszczyzny ogólnej (XVI–XX w.)*. Niniejsze opracowanie zawiera testy, ćwiczenia i tematy egzaminacyjne, kładzie zatem nacisk na praktyczną stronę procesu nauczania i uczenia się. Mamy nadzieję, że będzie ono pomocne zarówno prowadzącym ćwiczenia z gramatyki historycznej języka polskiego, jak i studentom. Adresujemy to opracowanie i do słuchaczy studiów stacjonarnych (licencjackich oraz magisterskich), i do słuchaczy studiów zaocznych, które z samej swej istoty wymagają bardziej intensywnej samodzielnej pracy studenta. Należy podkreślić, że w tym zbiorze testów i ćwiczeń zostały również uwzględnione informacje i materiały, które są zawarte w drugim – komplementarnym do podręcznika – opracowaniu, obejmującym interpretacje tekstów staropolskich – por. Wanda Decyk-Zięba, Stanisław Dubisz (red. nauk.), *Teksty staropolskie. Analizy i interpretacje*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003. Opisy i interpretacje dotyczą następujących staropolskich zabytków polszczyzny: *Bulli gnieźnieńskiej*, *Bogurodzicy*, *Kazań świętokrzyskich*, rot przysięg sądowych, *Żywota św. Błażeja*, *Biblii królowej Zofii*, *Psałterza floriańskiego* i *Psałterza puławskiego*, *Kazań gnieźnieńskich*, *Traktatu o ortografii polskiej* Jakuba Parkoszowica, *Legendy o św. Aleksym*,

Żalów Matki Boskiej pod krzyżem, Rozmowy mistrza Polikarpa ze śmiercią, Satyry na leniwych chłopów. Obejmują zatem podstawowy dydaktyczny korpus tekstów staropolskich.

Gramatyka historyczna języka polskiego w testach, ćwiczeniach i tematach egzaminacyjnych jest swego rodzaju przewodnikiem po problematyce, która – z pozoru – może wydawać się trudna i hermetyczna, ale po bliższym poznaniu okazuje się bardzo przydatna dla polonisty-filologa. Opracowane przez nas testy, ćwiczenia i tematy koncentrują się – w naszym zamierzeniu – na zagadnieniach najważniejszych, służą utrwalaniu i uzupełnianiu wiedzy o nich. Odpowiedzi, które zamieszczamy na końcu opracowania, pozwalają ocenić uczącym się, czy ich wiadomości są wystarczające i pewne. Zadania mają różny stopień trudności i w zależności od tego mogą być spożytkowywane przez odbiorców o różnym zakresie wiedzy z gramatyki historycznej języka polskiego. Naszą intencją było również to, by nie izolować wiedzy o historycznych stadiach rozwojowych polszczyzny od wiedzy o jej stanie współczesnym. Dlatego też w testach i ćwiczeniach są liczne odwołania do językowej współczesności, dzięki czemu użytkownicy tego podręcznika mogą się opierać na własnej kompetencji językowej. Zgodnie z tą intencją w niniejszym opracowaniu zostały uwzględnione również niektóre zadania zaczerpnięte ze zbioru opracowanego przez W. Gruszczyńskiego (por. W. Ałpatow i in., *Zbiór zadań z językoznawstwa*, przekład – opracowanie – adaptacja W. Gruszczyński, WSiP, Warszawa 1990), które są przez nas oznaczone gwiazdką (*).

W wymienionych wyżej podstawowych częściach tematycznych (pochodzenie języka polskiego, fonetyka i fonologia, fleksja, słowotwórstwo, składnia) testy i ćwiczenia ściśle korespondują z podręcznikiem naszego autorstwa; jest tak również w dziale zawierającym tematy egzaminacyjne. Uczący się może zatem na bieżąco sprawdzić, co już wie, czego się nauczył, a co wymaga jeszcze pracy. Nie ograniczamy się jednak wyłącznie do treści zawartych w wymienionym podręczniku. Wiemy przecież dobrze, że na zajęciach z gramatyki historycznej języka polskiego podejmuje się również zagadnienia – choćby przy okazji analiz tekstów staropolskich – z zakresu leksykologii historycznej. Dlatego też w niniejszym opracowaniu i te kwestie (w wyborze) zostały uwzględnione, a punktem odniesienia dla tego działu może być leksykon autorstwa Krystyny Długosz-Kurczabowej, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

Jak to wynika z tytułu, *Gramatyka historyczna języka polskiego w testach, ćwiczeniach i tematach egzaminacyjnych* zawiera trzy typy pomocy dydaktycznych. Po pierwsze, są to testy wielokrotnego wyboru (z zestawem właściwych odpowiedzi), zróżnicowane pod względem stopnia trudności. Utrudnienia m.in. polegają na tym, że – niejednokrotnie – z czterech wariantowych odpowiedzi wszystkie są właściwe, czasem dwie lub trzy, czasem tylko jedna. Po drugie, są to ćwiczenia (testy otwarte) również zapoatrzone w odpowiedzi. Po trzecie, są to przykładowe tematy egzaminacyjne, których zadaniem jest zwrócenie uwagi na najważniejsze problemy i potrzebę umiejętności syntetyzowania treści, podczas gdy testy i ćwiczenia kładą nacisk na wiadomości szczegółowe i umiejętności analizy.

Mamy nadzieję, że nasze opracowanie będzie pomocne także w nabywaniu i doskonaleniu szerszej umiejętności – umiejętności logicznego myślenia, która w językoznawstwie diachronicznym jest niezbędna.

Warszawa, kwiecień 2005 r.

*Krystyna Długosz-Kurczabowa
Stanisław Dubisz*